

თამაზ მასაძე (საქართველო)

ბარათაშვილის პოეზიის ანტითეზები

ბარათაშვილის პოეტიკა, მისი გამომხატველობითი საშუალებების მთლიანობა, სტილი, რასაკვირველია, განხილული უნდა იქნეს მისსავე მსოფლალქმასთან, მსოფლხედვასთან კავშირში, როგორც ამ მსოფლხედვით დეტერმინირებული მოვლენა და როგორც ამ მსოფლხედვის გაცხადება.

თავის მხრივ, ბარათაშვილის პოეტური მსოფლხედვა ზოგადრომანტიკული მსოფლალქმის ტიპიური – თუმცა მეტად თავისებური – გამოვლინებაა.

რომანტიკული ლიტერატურა, როგორც გერმანელი რომანტიკოსები ფიქრობდნენ, „უნივერსალურობისკენ“, სამყაროს განუზომელი მრავალგვაროვნების და სირთულის, წინააღმდეგობრიობის ათვისებისკენ და გამოხატვისკენ მიისწრაფის. რომანტიკოსები გარემომცველ თუ შიდა, სულიერ სინამდვილეს აღიქვამენ როგორც წინააღმდეგობების – ხშირად შეურიგებელის – დისონანსურ ერთობლიობას, სხვადასხვა, უკიდურესად მკვეთრი და სრული სახით გამომჟღავნებული საწყისების დაძაბულ დაპირისპირებას, შეჯახებას, ხოლო ჰარმონიული არსებობა მათ სადღაც, ამგვარი კონფლიქტებისგან გამიჯნულ სივრცეში ეგულებათ. რომანტიზმის ძირეულ საფუძველსაც სწორედ დაპირისპირება, წინააღმდეგობა შეადგენს – ეს არის წინააღმდეგობა რეალობას და იდეალს შორის. რომანტიზმში აღბეჭდილი ყველა სხვა წინააღმდეგობა მისგან არის წარმოშობილი. ასეთი წინააღმდეგობებია დაპირისპირება სულს და სხეულს, ჩვეულებრივს და არაჩვეულებრივს, სასრულ-შეზღუდულს და უსასრულო-აბსოლუტურს შორის და ა.შ. რომანტიზმის სუბსტანციური თავისებურება – იდეალის და რეალობის დაშორების დრამატული ხედვა განსაზღვრავს იმას, რომ სამყაროს რომანტიკული მხატვრული აღქმა და სტილი მიდრეკილია ანტითეატურობისკენ.

ბარათაშვილის პოეზიას ერთიანად, ტოტალურად მსჭვალავს იდეალის და რეალობის კოლიზია და მისგან აღმოცენებული შეპირისპირებები – ანტითეზები, კონტრასტები, ოპოზიციები, რომლებიც ვლინდება მხატვრული სახეობრიობის, მხატვრული ფორმის სხვადასხვა დონეზე, მხატვრული სტრუქტურის სხვადასხვა ელემენტებში.

იმდენად ნიშანდობლივი და არსებითია ბარათაშვილის პოეზიის სისავსე შეპირისპირებებით, რომ მისი პოეტური აზროვნების სტილს ანტითეატური, პოლარიზებული შეიძლება ვუწოდოთ.

ბუნებრივია, ამგვარი დახასიათების სისწორე ბარათაშვილის ნაწარმოებების ანალიზმა უნდა დაადასტუროს.

დავინწყოთ ლექსით „ფიქრნი მტკვრის პირას“, რომელიც ბარათაშვილის პოეზიის ანტითეატური, პოლარიზებული ბუნების ყველაზე ეჭვმიუტანელ, აშკარა ილუსტრაციად შეიძლება გამოდგეს.

აქ სრულიად გამჭვირვალეა და კრიტიკის მიერ მრავალჯერ აღნიშნულია, რომ აზრი ამქვეყნიური ცხოვრების ამაოების შესახებ შეუთანხმებელია ლექსის დასკვნით ნაწილში გამოკვეთილ პოზიციასთან – ადამიანმა, ყველაფრის მიუხედავად, არ შეიძლება არ იზრუნოს მინიერ ცხოვრებაზე.

იმას, რაც ამ თემაზე კრიტიკაში თქმულა, აუცილებელია დაემატოს ნაწარმოების ძირითადი ანტიტეზის მიჩნევა და განხილვა ანტინომიად, – ანტიტეზის უკიდურეს სახეობად – რაკი მისი შემადგენელი ურთიერთსაპირისპირო, ურთიერთგამომრიცხველი აზრები, როგორც ანტინომიისთვის არის დამახასიათებელი, ერთნაირად სწორი ჩანს, ერთნაირად სარწმუნოა. რომელიმე მათგანის უპირატესობა მოცემული სისტემის ფარგლებში ვერ გაირკვევა, ეს სხვა განზომილებაში უნდა გაირკვეს. ასეთი „სხვა განზომილება“ ამ შემთხვევაში „მერანია“, რომელშიც მინიერ ცხოვრებაზე ზრუნვა მოვლენილია როგორც მსხვერპლის გაღება ამქვეყნიური ამაოების დაძლევისთვის და ამქვეყნად თავისუფლების დამკვიდრებისთვის...

ძირითადი ანტიტეზის გარდა „ფიქრში“ კიდევ არის არა ასე იოლად შესამჩნევი ანტიტეზები. ანტიტეტურია ცალკეული სახეები, დეტალები. „ვინ იცის, მტკვარო, რას ბუტბუტებ, ვისთვის რას იტყვი? მრავალ დროების მონამე ხარ, მაგრამ ხარ უტყვი!...“ მტკვარი თითქოს მეტყველია, რაღაცას ამბობს, მაგრამ არაფერს გვეუბნება, არ გვიმჟღავნებს, რაც ასხოვს...

ანტიტეტურია, წინააღმდეგობრივია არსებითი ადამიანური თვისება – სურვილთა ასრულების მიუხედავად დაუკმაყოფილებლობა, შინაგანი მოუსვენრობა: „ვინ არის იგი, ვისთვის გული ერთხელ აღევსოს და რაც მიეღოს ერთხელ ნატვრით, ისი ეკმაროს?“

მკვეთრად წინააღმდეგობრივი სახით იხატება მეფე-დამპყრობელთა ყოფიერება და ბუნება – რაკი ისინი ადამიანებს შორის ყველაზე ძალმოსილები არიან, ამიტომ ყოველივე სასურველს ფლობენ და ამან მათი სურვილები, წესით, უნდა დააოკოს, მაგრამ მაინც მეტის და მეტის მოხვეჭას ცდილობენ; წინააღმდეგობაა მათი ამ ცდის დაძაბულ ენერგიულობას და მათი მონაპოვრის უფასურობას შორისაც. „თვითონ მეფენიც უძლეველნი, რომელთ უმაღლეს ამაო სოფლად არღა არის სხვა რამ დიდება, შფოთვენ და დრტვინვენ და იტყვიან: „როდის იქნება, ის სამეფოცა ჩვენი იყოს?“ და აღიძვრიან იმავე მიწისთვის, რაც დღეს თუ ხვალ თვითვე არიან...“

ასევე პოლარულად ურთერთსაპირისპიროა კეთილშობილ მონარქთა მისწრაფება, საკუთარ სახელმწიფოზე და ხალხზე მზრუნველობით უკვდავკონ თავისი სახელი და ამ მისწრაფების შედეგი – ოდესმე, სამყაროს დაღუპვისას ეს სახელიც უკვალოდ გაქრება.

ამ ანტიტეზებს თავს უყრის და აზოგადებს უფრო დიდი ანტიტეზა – ორგვარი ტიპის მეფეების, ერთმანეთის სრული ანტიპოდების (არსებითად კი – სიკეთის და ბოროტების). მათ მხოლოდ ის აერთიანებს, რომ საბოლოოდ ერთთაც და მეორეთაც არყოფნა ნთქავს.

ბარათაშვილის მხატვრული აზროვნების ძირითადი პრინციპი – პოლარიზება, ანტითეატრობა ასევე განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ მჟღავნდება ლექსში „რად ჰყვედრი კაცსა“. იგი მთლიანად და გამჭვირვალედ არის აგებული ანტითეზებზე.

საერთოდ, ბარათაშვილის პოეზიის სიუხვე ანტითეზებით ორგანულად უკავშირდება მის ინტელექტუალურ ზმს, ანალიტიკურ ბუნებას – ანტითეზები ბარათაშვილისთვის სამყაროს ინტელექტუალური პოეტური ჭვრეტის და შემეცნების ინსტრუმენტებია. ეს განსაკუთრებით ეხება რამდენიმე ნაწარმოებს, მათ შორის ლექსს „რად ჰყვედრი კაცსა“, რომელიც ერთიანად და გამოკვეთილად არის დაფუძნებული ინტელექტუალურ ჭვრეტაზე, ემოციურ-ხატოვან განსჯაზე და რომელშიც ურთიერთსაპირისპირო ფენომენები პოეტური ფორმულების მეშვეობით ერთმანეთისგან ნათლად გამიჯნული და განმარტებულია. სწორედ განმარტებულია – ეს „არაპოეტური“ სიტყვა აქ სულაც არ არის უადგილო, შეუფერებელი. „სილამაზეა ნიჭი მხოლოდ ხორციელების და, ვით ყვავილი, თავის დროზე მსწრაფლად დაჭკნების, აგრეთვე გულიც, მხოლოდ მისდა შენამსჭვალე-ბი, ცვალებადა, წარმავალი და უმტკიცები! მშვენიერება ნათელია ზეცით მოსული, რომლით ნათლდება ყოვლი გრძნობა, გული და სული, და კაცთა შორის, ვით კერძოსა ღვთაებობისა, რად გწამს არ იყოს საუკუნო მადლი ტრფობისა?“

ორნაირი სილამაზის და, შესაბამისად, ორნაირი სიყვარულის დაპირისპირება ირეკლება ურთიერთსაპირისპირო, ანტითეატრ სიტყვებში და გამოთქმებში, სახეებში: ერთი მხრივ, „პირუმტკიცობა“, „ტრფიალისა ცვალებადა გრძნობა“, „ხორციელება“, „ყვავილი“, რომელიც „მსწრაფლად დაჭკნების“, „ცვალებადა, წარმავალი და უმტკიცები“ გული და, მეორე მხრივ, „საუკუნო მადლი ტრფობისა“, „ზეგარდმო მადლით დაუხსნელად დამტკიცებული“ სიყვარული, „უკვდავება“, „მშვენიერი სული“, რომელსაც „ვერც შემთხვევა და ვერც ხანი ვერ დააბერებს“, „ჭემმარიტება“...

მკვეთრი შეპირისპირება, ანტითეზა და კონტრასტია ის კონსტრუქციული მხატვრული პრინციპი, რომელსაც ემყარება ლექსი „არ უკიჟინო, სატრფოო“. აქ ერთმანეთთან არის შეპირისპირებული „უკვდავი გრძნობები“ და „მოკვდავი ენა“ – ჩვეულებრივი ადამიანური, თუნდაც პოეტური მეტყველება – და ამ წინააღმდეგობაზე ამალღების ცდაა განხორციელებული. ამის გარდა, „უკვდავ გრძნობას“, არაჩვეულებრივ სიყვარულს უპირისპირდება სიყვარული „სხვათაებრ“, ანუ ჩვეულებრივი სიყვარული, ჩვეულებრივ, „მოკვდავ“ ქალს – არაჩვეულებრივი, „ცისიერი“ ქალი, დაჯილდოებული „უხრწნელი“ მშვენიერებით. პოლარიზებულია ცალკეული მხატვრული სახეებიც: ცხოველმყოფელ მხესთან შეპირისპირებულია სუსტად მბჟუტავი, თითქმის ჩამქრალი მზე („მაშინ მზეც უსხვი-უცეცხლოდ შეიძლებს ნათვას ვარსკვლავებრ“); მაცოცხლებელი მზის ამოსვლის მომლოდინე ვარდის პოლარული წყვილის ცალია ვარდი, რომელიც განთიადისას ვედარ იშლება, ხოლო სიცოცხლის გამღვივებელ ცვარს ენაცვლება ძალაგამოცლილი ცვარი („და ცისა ცვარმან მდელთა არღარა გააბიზინოს“).

ბარათაშვილის პოეზიის ძირითადი ანტითეზები არ შეიძლება აღვიქვათ როგორც ტროპები თუ სტილისტური ფიგურები, როგორც, ვთქვათ, შედარე-

ბები, რომლებიც უფრო მკაფიოდ დაგვანახებენ ამა თუ იმ მოვლენას, ავსებენ და ამდიდრებენ მის გამოსახულებას. ბარათაშვილის მიერ შექმნილი პოეტური შეპირისპირებები თვით სამყაროში ობიექტურად არსებულ ფუნდამენტურ წინააღმდეგობათა ანარეკლია. ის ფენომენები, რომლებიც ბარათაშვილის ლექსებში ურთიერთშეპირისპირებულია, პოეტს ამ შეპირისპირების გარეშე ვერ წარმოუდგენია. ისინი აუცილებლობის ძალით მოითხოვენ ერთმანეთს, რადგან მხოლოდ ურთიერთმიმართებაში გამოკვეთენ თავიანთ რაობას. მათ შორის კანონზომიერი სიღრმისეული კავშირია და არა სუბიექტურ-პირობითი ასოციაციური კავშირი. ურთერთშეპირისპირებული მოვლენები რაღაც მთლიანი რეალობის ბუნებრივი და მოუკვეთელი ნაწილებია, ანდა მთლიანი პროცესის სხვადასხვა, ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავებული სტადიებია.

„ვპოვე ტაძარი“ სიყვარულის და უსიყვარულობის რელიეფური ანტითეზის ხორცშესხმაა. შეპირისპირებული ფენომენები თანაზომიერად, პროპორციულად არის წარმოდგენილი გვერდიგვერდ, მათი ანტითეტურობა სრულია, ზედმიწევნით ზუსტი და თანმიმდევრულია. ანტითეტურია მთავარი სახეები – ტაძარი და უდაბნო. თუ ტაძარი გამოხატავს მიგნებულ სულიერ ნავსაყუდელს, უდაბნო მიუსაფრობის, შინაგანი უბინაობის გამომხატველია; ტაძარი სულთა შეკავშირებაა, ამაღლებული ურთიერთობაა, უდაბნო – გამოუვალი მარტოობა; ტაძარი დახვეწილი სულიერი ტკობაა, „ნეტარება“, უდაბნო – სევდა, მწუხარება; ტაძარი ჰარმონიული კოსმიური მუსიკით არის სავსე („ანგელოსთაგან იკვროდა მუნ დავითის ქნარი და განისმოდა ციურთ დასთა გალობის ზარი!“), უდაბნოში სიცარიელის საშინელი დუმილია („უდაბნო ჩემდა მდუმარებს“); ტაძარს „წმიდა ლამპრის“ შუქი ანათებს, უდაბნოში „წყვიდადი დაისადგურებს“.

ამ ლექსში შექმნილი ორი მაქსიმალურად კონტრასტული სურათი ერთმანეთს უკიდურესი დრამატიზმით ეწინააღმდეგება და ამავე დროს იზიდავს კიდეც, როგორც ორი პოლუსი – აბსოლუტური ბედნიერება და აბსოლუტური უბედურება, არსებითად – სამოთხე და ჯოჯოხეთი. ეს პოლარული სურათები განასახიერებენ შინაგანი ცხოვრების სხვადასხვა ეტაპებს, რომლებსაც უფსკრული თიშავთ. რომანტიკული თვალთახედვით, ადამიანის სულიერი სამყარო თავისი არსით დისჰარმონიულია და „ვპოვე ტაძარში“ ანტითეტური სახეებით სულის ჰარმონიის რღვევის ტრაგიკული ისტორიაა გადმოცემული.

ასევე სულის ტრაგიკული ისტორია, სულიერი კატასტროფაა გამოხატული „სული ობოლში“. თუ ლექსში „რად ჰყვედრი კაცსა“ ორნაირი სილამაზე და სიყვარულია შეპირისპირებული, აქ ორგვარი „ობლობა“ უპირისპირდება ერთმანეთს. ეს ორნაირი „ობლობა“ ცხადად ურთიერთგანსხვავებულია როგორც ყოველდღიურად ხილული, ჩვეულებრივი და ყველასთვის ნაცნობი, არც ისე ძნელად გადასატანი მოვლენა, ერთი მხრივ, და ღრმა, ფარული, ტრაგიზმით სავსე, არაჩვეულებრივი ფენომენი, მეორე მხრივ. „ნუ ვინ იტყვის ობლობისა ვაებას, ნუ ვინ სჩივის თავისს უთვისტომობას! საბრალთა მხოლოდ სულით ობოლი, ძნელდა ჰპოვოს, რა დაკარგოს მან ტოლი! მეგობართა, ნათესავთ მოკლებული ისევ ჩქარად პოვებს სანაცვლოს გული, მაგრამ ერთხელ დაობლებული სული მარად ითმენს უნუგეშობას კრული!“.

ანტითეზა აქ ემსახურება მარტოსული ადამიანის ფიგურის რომანტიზებას, მის გამორჩევას ადამიანთა მასისგან, ტრივიალური ყოფა-ცხოვრებიდან, სტანდარტული ადამიანური ხვედრის ერთფეროვანი ფონიდან. „სული ობოლი“ რჩეული სულია, განსაკუთრებულად ფაქიზი, მგრძნობიარე ნატურაა. ეს არის სულიერი არისტოკრატიზმის რომანტიკული კულტის მკაფიო და ნიშანდობლივი გამოხატულება.

ლირიკული გმირის სულის სიღრმეში მიმდინარე დრამატული პროცესი მძაფრი ანტითეტური სახეებით აღიბეჭდება „ხმა იდუმალში“. მტანჯველი იდუმალი ხმის აღმოცენებას წინ უსწრებს უშფოთველი, ტანჯვით დაუმძიმებელი ცხოვრება: „დავმთე ადგილი, სადაცა წრფელი რბიოდა ნათლად დრო ყმანვილობის სწორთა, განზრდილთა, მეგობართ შორის“.

მომდევნო ანტითეზას შეადგენს პრინციპული წინააღმდეგობა ორ გარემოებას შორის: იდუმალი ხმა ლირიკული გმირისგან დაჟინებით, გარდაუვალად მოითხოვს საკუთარი მონოდების პოვნას, მაგრამ ამ მოთხოვნის შესრულება ვერაფრით ხერხდება („მაგრამ მე მხვედრსა ჩემსა ვერ ვპოვებ და მით კაეშანს ვერლა ვიშორებ!“).

კიდევ ერთი ანტითეზა – ეჭვს იმის თაობაზე, რომ იდუმალი ხმა შეიძლება სინდისი იყოს, უპირისპირდება აზრი, რომ რაკი ლირიკული გმირი საკუთარ თავში ბოროტებას ვერ პოვებს, ამიტომ არ შეიძლება სინდისი ქენჯნიდეს.

ყველაზე დრამატულია დაპირისპირება იდუმალი ხმის რაობის განსაზღვრის ორ შესაძლებლობას შორის – გაურკვეველია, იდუმალი ხმა ღვთიურია თუ დემონური („ანგელოზი ხარ, მფარველი ჩემი ან თუ ეშმაკი მაცთური ჩემი?“).

სულიერი სამყაროს უხილავი შრეების დახლეჩილობა თვალნათლივ და ხელშესახებად წარმოსახება ანტითეზების მეშვეობით.

ბარათაშვილის ერთ-ერთ ყველაზე ღრმა სულიერ კოლიზიაზე აგებული ლექსი „სულო ბოროტო“ თავისი მხატვრული სტრუქტურით მკაფიოდ და დაძაბულად პოლარიზებულია. ეს პოლარიზება თავს იჩენს როგორც წარსულის და აწმყოს, როგორც ადრინდელ და ახლანდელ სულიერ მდგომარეობათა რაობის უმწვავესი ურთიერთწინააღმდეგობა. ბოროტი სულის მიერ ცდუნებამდე ლირიკული გმირის არსებობის ძირეული მახასიათებლებია „სულის მშვიდობა“, „ყმანვილის ბრმა სარწმუნოება“, „წრფელნი ზრახვანი“, ხოლო ცდუნების შემდეგ გმირის სულიერი ყოფა წინა მდგომარეობის მიმართ აბსოლუტურად კონტრასტულია. მის არსს განსაზღვრავს შფოთვა, ვნებების მოძალება, „ჭკუით ურწმუნობა“, „გულით უნდობა“, „უსაგნობა“ (უმიზნობა).

თვით ბოროტი სულის მოქმედება ცდუნებისას და მოგვიანებით სხვადასხვაგვარად, ანტითეტურად წარმოდგება („რატომ გაცუდდა ძალი შენი მომჯადოები?“). მის მიერ მიცემული აღთქმაც რადიკალური ანტითეზის შემცველია: „ტანჯვათა შორის სიამეთა დამისახავდი და თვით ჯოჯოხეთს სამოთხედა გარდამიქცევდი!“.

ამ ტრაგიკულ ნაწარმოებში წარმოჩენილია სულიერი სამყაროს დისჰარმონიული სურათი, სადაც ყველაფერი ორად გაყოფილია, ერთმანეთთან

სამკედრო-სასიცოცხლოდ შეჯახებულია. ეს სურათი დასერილია უკიდურესი კონტრასტებით, ანტიტეზებით, ოპოზიციებით.

ბარათაშვილის პოეტურ ნაწარმოებებში ანტიტეზურობას, პოლარიზაციას, მხატვრული აზროვნების წარმმართველ პრინციპს, მთავარი კონცეპტუალური ფუნქცია ეკისრება, ანუ იგი ნაწარმოების კონცეფციის შემქმნელი ძირითადი ფაქტორია. შესაბამისად, ამ ნაწარმოებების კონცეფციის ადეკვატური გაგება და გააზრება შეუძლებელია ბარათაშვილის სტილის ანტიტეზურობის გაუთვალისწინებლად. ეს განსაკუთრებულად ეხება ისეთი სერიოზული, მნიშვნელოვანი კონცეფციის ხორცშემსხმელ ნაწარმოებს, როგორც „მერანია“.

თუ „მერანის“ გამმსჭვალავ ანტიტეზებს დავაკვირდებით და გავაანალიზებთ, ამ ლექსის საზრისი, კონცეფცია მისი ტრადიციული გაგებისგან განსხვავებულად გამოიკვეთება.

ყველაზე ნათლად დასანახი „მერანში“ არის თავისუფლების და ბედისწერის ანტიტეზა, რომელიც სახიერდება პოლარიზებულ სიმბოლოებში – ეს არის, ერთი მხრივ, მერანი და, მეორე მხრივ, „თვალბედითი შავი ყორანი“. ამ ძალების და მათი გამომხატველი სახეების დაპირისპირება აბსოლუტურია. მაგრამ ასევე თვალსაჩინო არ არის მის მიღმა განფენილი უფრო არსებითი ანტიტეზა – თავისუფლებისკენ სწრაფვა და სიკვდილი. ხოლო კიდევ უფრო მეტი კონცეპტუალური მნიშვნელობის მქონეა ორგვარი სიკვდილის ალტერნატივა, რომელიც თავისუფლების და სიკვდილის ზოგადი ხასიათის ანტიტეზის კონკრეტიზაციაა.

„ნუ დავიმარხო ჩემსა მამულში, ჩემთა წინაპართ საფლავებს შორის, ნუ დაძინებო სატრფომ გულისა, ნულა დამეცეს ცრემლი მწუხარის! შავი ყორანი გამითხრის საფლავს მდელითა შორის ტიალის მინდვრის და ქარიშხალი ძვალთა შთენილთა ზარით, ღრიალით მიწას მომაცურის! სატრფოს ცრემლის წილ მკვდარსა ოხერსა დამეცემიან ციურნი ცვარნი, ჩემთა ნათესავთ გლოვისა ნაცვლად მივაღალებენ სვავნი მყივარნი!“.

სიკვდილს სამშობლოში, დამარხვას წინაპრების საფლავების ახლოს, ახლობლების მიერ დატირებას უპირისპირდება სიკვდილი უცხო, უკაცრიელ და უდაბურ გარემოში, ბუნების მტრულ, აგრესიულ სტიქიებს შორის. ამგვარ გარემოში სიკვდილი რომანტიკულად მაქსიმალიზებული, აბსოლუტიზებული სიკვდილია, ეს სიკვდილის ტრიუმფია. ჩვეულებრივ, ტრადიციული წეს-ჩვეულებებით რამდენადმე განელეებულ, შერბილებულ სიკვდილს ენაცვლება არაჩვეულებრივად სასტიკი სიკვდილი, რომელიც, ჩვეულებრივისგან განსხვავებით, მოასწავებს ადამიანის სრულ გაქრობას სამყაროდან – მის ჰეროიკულ დაღუპვას არავინ ჰყავს მოწმე, თანამგრძობი და დამფასებელი. უცხოობაში და მარტოობაში სიკვდილის შედეგად ამ ადამიანისაგან ამქვეყნად კვალიც არ რჩება.

მაგრამ ლექსში აღიბეჭდება კიდევ ერთი, გარდამტეხი მნიშვნელობის მქონე ანტიტეზა – სიკვდილის ტრიუმფს, ადამიანის სრულ ანიჰილაციას უპირისპირდება და აქარწყლებს ლირიკული გმირის შეერთება უსასრულობასთან მსხვერპლგაღების წყალობით, რომელიც მომავალი თავისუფლების უსასრულო პერსპექტივას ხსნის, მომავალში ბედისწერით, სიკვდილით აღმოუფხვრელ თავისუფლებას ამ-

კვიდრებს: „და ჩემს შემდგომად მოძმესა ჩემსა სიძნელე გზისა გაუადვილდეს, და შეუპოვრად მას ჰუნე თვისი შავის ბედის წინ გამოუქროლდეს!“ ამგვარ მომავალ-თან მსხვერპლგაღებით მოპოვებული თანაზიარობით „მერანის“ გმირი არსებითად უკვდავებას მოიპოვებს, სიკვდილის, წარმავალობის მიმართ შეუვალი ხდება: იგი სამუდამო წილს დაიდებს ადამიანთა სამყაროში მარად მიმდინარე, ალუკვეთელ პროცესში – თავისუფლებისთვის ბრძოლაში და ასე მაღლდება წარმავალობაზე, სიკვდილზე, რომელმაც მანამდე თითქოს ტრიუმფალური გამარჯვება იზეიმა.

როგორც ვხედავთ, ბარათაშვილის პოეზიაში ანტითეატრად არის დან-ახუ-ლი და წარმოჩენილი ადამიანის არსებობის ცენტრალური ფენომენები – აქ ორგვარია სილამაზე, სიყვარული, „ობლობა“, ძალაუფლება (მეფობა), სიკვდილი. ანტითეზების მეოხებით ბარათაშვილი ხელშესახებად მიჯნავს ერთმანეთისგან ჩვეულებრივს და არაჩვეულებრივს, მდარეს და ამაღლებულს, საყოველთაო-მასობრივს და მხოლოდ სულიერი არისტოკრატისთვის მისაწვდომს. ანტითეზები გამოკვეთენ და მწყობრად განალაგებენ ბარათაშვილის ფასეულობებს და იმას, რაც მისთვის ფასეულობას მოკლებულია ან სულაც ანტიფასეულობაა, მყარი და ცხადი ღირებულებრივი საზომით ახარისხებენ ბარათაშვილის მიერ აღქმულ საგნებს და მოვლენებს.

ბარათაშვილის პოეზიაში ანტითეატრად უპირისპირდება ერთმანეთს სხვადასხვა ნაწარმოებებიც. „მერანის“ ანტითეზაა „შემოღამება მთანმინდაზე“. „მერანის“ უკიდურესი ტრაგიზმის ნაცვლად „შემოღამებაში“ ვხედავთ სამყაროს და ადამიანს შორის მიღწეული უმაღლესი ჰარმონიის სურათს. ამ სურათზე თითქოს არავითარი ანტითეზებისთვის, დრამატული პოლარიზებისთვის ადგილი არ რჩება, მაგრამ ანტითეატრობა ბარათაშვილის მხატვრული აზროვნების იმდენად ფუნდამენტური თვისებაა, რომ იგი აქაც, მისთვის თითქოსდა სრულიად შეუსაბამო კონტექსტშიც მჟღავნდება. ამ ლექსის ჰარმონიული ზედაპირის მიღმა ანტითეზათა მიერ წარმოქმნილი ბზარებია შეფარული.

გარეგნულად არამკვეთრი, არათვალმისაცემი ანტითეზა უკვე ლექსის დასაწყისშივეა მონიშნული – ჩვეულებრივი „სალი აზრისთვის“ გაუგებარია, თუ რო-გორ უნდა იყოს „ვერანა“ გარემო მშვენიერი. მაგრამ ბარათაშვილი სწორედ ასეთ უცნაურ, შინაგან წინააღმდეგობაზე დამყარებულ მშვენიერებას ქმნის: „ადგილნი შენნი, დამაფიქრველნი, ვერანანი და უდაბურნი, ვითარ შეენიან, როს მონამვენ ცვარნი ციურნი, ოდეს სალამოს დაშენ ამოს ციაგნი ნელნი!“. ეს ის მშვენიერებაა, რომელიც „მშვენიერსა სულში მდგომარებს“. იგი გამოარჩევს მთანმინდის მთლიან ხატს, განსაკუთრებით კი „ლიტურგიულ პეიზაჟს“, რომელიც ლექსშია აღბეჭდილი“ („ძირს გაშლილს ლამაზ ველსა ყვავილნი მოჰფენენ, ვითა ტაბლას წმიდასა, და, ვით გუნდრუქსა სამადლობელსა, შენდა აღკმევენ სურნელებსა!“).

„შემოღამებაში“ თავს იჩენს უფრო მეტი კონცეპტუალური დატვირთვის მზიდველი სხვა ანტითეზებიც. მათგან ერთი ვლინდება იმით, რომ ლექსში წარმოსახული ჰარმონია, ადამიანის და გარესამყაროს ჰარმონიული შერწყმა, განცდილი სიხარულით და აღტაცებით, ძნელად შესათავსებელია მიღმური

სამყაროს მიუწვდომლობის ტკივილთან – ეს ორი მკვეთრად განსხვავებული ემოციურ-გონებრივი მდგომარეობაა. ამგვარი ანტიტეზა ლექსში წარმოდგენლ ჰარმონიას შინაგანად უფრო რთულს და მნიშვნელოვანს ხდის, კიდევ უფრო ამდიდრებს, ამ ჰარმონიას, ასე ვთქვათ, სიმტკნარისგან აზღვევს.

პარადოქსულ იერს აძლევს „შემოღამებას“ ფინალური სახე – „დილა მზიანი“, რომელიც „ყოველ ბინდსა განანათლებს“. ეს სახე პოლარულად ეწინააღმდეგება ლექსის მთელ შინაარსს და სახეობრივ წყობას, პათოსს, რომელიც მწუხრის უჩვეულო მომხიბვლელობის გამომჟღავნებისკენ არის მიმართული.

უნდა ითქვას, რომ ანტიტეზები „შემოღამების“ ჰარმონიას არ არღვევენ, მაგრამ ისინი საკმაოდ გამოკვეთილია და მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვთ ნაწარმოების საზრისის ფორმირებაში.

„შემოღამების“ მსგავსად „ჩვილიც“ ჰარმონიის აღბეჭდვაზე ორიენტირებული ლექსია, მაგრამ ჩვილი ბავშვის სამოთხისებური ნეტარებით საცხე არსებობის მიღმა იკვეთება ჩვეულებრივი, მკაცრი ცხოვრების კონტურები. თვით ჩვილის ჰარმონიული არსებობის დახასიათებას ქვეტექსტურად გასდევს მოზრდილთა ყოფისგან მისი პოლარული განსხვავებულობის გააზრება. „მის სოფელი უზრუნველობით შენობს, გარდა დედის ალერსისა არრას გრძნობს, ნებივრობით და ღიმილით სულდგმულობს, ყოველსავე შეუპოვრად მჭვრეტელობს“. ეს ზრდასრული ადამიანის ცხოვრების ზუსტი ანტიტეზაა, ცხოვრების, რომლისგანაც განუყოფელია ზრუნვა, რომელშიც დაცულობის გრძნობა, ბედნიერება და სიხარული მუდამ მოსაპოვებელია და არა გარანტირებული, რომელშიც ადამიანის ჩვეულებრივი ხვედრია შფოთვა და არა ყოველივეს „შეუპოვარი“ (უშიშარი) ჭვრეტა. ჩვილისთვის უცნობია თვითცნობიერება, რომელიც მონიფულ ადამიანს ცხოვრების ტკივილებს აგრძნობინებს („არა ფიქრობს იგი თავისს ცხოვრებას, არ განიცდის იგი სანუთროს ვნებას“) და ამ ნიშნით ეს ნეტარი არსება ანტიტეტურად არის შეპირისპირებული საკუთარ მშობლებთან, რომელთაც „თავის სანუკველითა შობით ამუნათებს“ – პასუხისმგებლობით და საზრუნავით ტვირთავს, ვალად ადებს, გაუფრთხილდნენ მას როგორც ძვირფას, სასიხარულო საჩუქარს.

ბავშვობის და მონიფული ადამიანის ცხოვრების ანტიტეზა ქვეტექსტიდან ტექსტში ინაცვლებს და ღია ხდება ლექსის ბოლო ორ სტროფში, სადაც უკვე პირდაპირ არის ლაპარაკი „სანუთროს ვნებაზე“ და „მომღერალ სოფელზე“, რომელიც ჩვილის „თავისუფლებას“ მალე შეინირავს.

სამოთხისებური ნეტარების და მისი დაკარგვის, სამოთხიდან გამოძევების მოტივი, რომელსაც აქ ვხვდებით, თავს იჩენს და მძაფრი ანტიტეზების საშუალებით გამოიხატება აგრეთვე „ხმა იდუმალში“, „ვპოვე ტაძარში“, თავისებურად „სულ ბოროტოშიც“...

„ჩემი ლოცვა“ სამოთხის დამკარგველის, სამოთხის მიღმა აღმოჩენილის აღსარებაა, სამოთხის, რომელიც ადრეულ ბავშვობაშია მისაწვდომი. ეს აღსარება მწვავე ანტიტეზების შემცველია. ანტიტეტურია მიმართება ღმერთის აბსოლუტურ სიყვარულს და მის მიერ „ძე შეცთომილის“ უარყოფის შესაძლებლობას

შორის („ნუთუ მამასა არლა ჰქონდეს გულის-ტკივილი, ოდეს იხილოს განსაც-დელში შემცოდე შვილი?“). ანტითეატურია ადამის ხვედრიც („უმსხვერპლა ნადილს სამოთხისა მშვენიერება, გარნა იხილა სასუფევლის მან ნეტარება“); პოლარიზებულია სხვა სახეები და წარმოდგენები, ცნებები: „ცხოვრების წყარო“, მისი „წმიდა წყლები“ და „სალმობანი გულისა სენთა“; „ვნების ქარნი“, მათ წინაშე უმწეო „ნავი“ და მათგან დამფარავი „სადგური მყუდროებისა“; გულის უხილავი „სიღრმე“, რომელიც ღმერთისთვის მაინც „ცხადია“; ადამიანის შინაგანი თავისუფლება, მისი ფიქრის სპონტანურობა და ამ სპონტანური თავისუფლების შედეგის წინასწარჭვრეტა ღმერთის მიერ („შენ უწინარეს ჩემსა უწყი, რაც ვიზ-რახო მე“); ანტითეატურ წყვილს ქმნიან „დუმილი“ და „ლოცვა“.

ხშირია და „მსხვილი პლანით“ აღბეჭდილია ანტითეატრული ბარათაშვილის სასიყვარულო ლირიკის არამარტო უკვე განხილულ, არამედ სხვა ნიმუშებშიც. ლექსი „როს ბედნიერ ვარ“ დამყარებულია საკმაოდ მარტივ კონტრასტზე ორ მდგომარეობას შორის – საყვარელ ადამიანთან სიხარულის მომგვრელ სიახლო-ვეს და მისგან მტანჯველ სიშორეს შორის. მაგრამ ამ ლექსში მთავარია არა ეს მარტივი კონტრასტი, არამედ საყვარელი ქალის რთული, იდუმალი და შეუცნობელი სახე, რომელიც ანტითეატურ თვისებათა დიალექტიკური გამთლიანებით იქმნება. „ხან ძილსა იკრთობს, ხან სევდით ოხრავს, ხანცა ყო-ველ სულს ამხიარულებს, ხან სიკვდილს იწვევს, ხან შორით ოცნებს, ხან ჰყვება სოფელს, ხან ცად მიფრინავს!“.

ლექსში „მიყვარს თვალები“ საყვარელი ქალის მზერა ორგვაროვნად, ურ-თიერთსაპირისპირო რაკურსებით წარმოისახება – ქალის თვალები ზოგჯერ მომაკვდინებელია თავისი მზერის სიმკაცრით („ზამბახ-ვარდთ ველად განე-წონვიან მათი ისრები“), ისინი „უწყალოდ სტანჯავენ უენო მსხვერპლსა“, მაგ-რამ ამასთანავე ტკივილთა დამაამებლებიც არიან („მაგრამ რა ისართ ზეცად აღმართვენ, მათშივე ჰპოვებს საკურნებელსა“). საყვარელი ქალის თვალების ოქსიმორონულ ხატში ერთიანდება პოლარულად განსხვავებული ფენომენები: „თვალნო ლამაზნო, ვინ უძლოს თქვენს ძლიერს ბასრობას, თუ არა სჭვრეტდეს თქვენგან სიკვდილში თვით უკვდავებას?“

„ჩემს ვარსკვლავს“ ემყარება „ვარსკვლავის“ და „ნისლის“, „ღრუბლის“ ანტითეზას, რომელსაც პოეტი ოსტატურად და ელეგანტურად გაათამაშებს, მის ზუსტად გააზრებულ, ეფექტურ ვარიაციებს ქმნის. ემოციების ფაქიზ ვიბრირებას გვაგრძნობინებს „დაბინდული“, „ბნელი“ გულის და საყვარელი ქა-ლის სულიერი სინათლის პოლარიზება.

ასევე ციური მნათობის და „ღრუბლის“ სიმბოლური სახეების ანტითეატუ-რი შეკავშირების მეშვეობით არის გამოხატული სიყვარულის გრძნობა, მისი დრამატული ისტორია ლექსში „აღმობდა მნათი“. ამ ლექსში განსაკუთრებით სა-ინტერესო და ნიშანდობლივია თვით გრძნობების ანტითეატური, პოლარიზებული ბუნება, ანტითეატური ფსიქოლოგიზმი: სიხარული და მწუხარება, უიმედობა და ბედნიერების მოლოდინი ერთმანეთს ხვდებიან და რთულ, წინააღმდეგობრივ მთლიანობად სინთეზირდებიან.

ბარათაშვილს იზიდავს მეტაფორების და სიმბოლოების გაშლა, გავრცობა, დეტალიზებულად განფენა. ასეა განფენილი ყვავილის ხატი ლექსში „დამქროლა ქარმან“, რომელშიც სიყვარულის ტრაგიკული მსხვერველაა გამხელილი. ყვავილის მეტაფორულ-სიმბოლური სახის საპირისპირო პოლუსზე წარმოდგება „სასტიკი ქარი“. ყვავილის სახის თანმდევია ანტითეატური წყვილიც – „ციური ცვარი“ და „ცრემლი“ („იგი ნიადაგ ციურთა ცვართაგან იყო ნამილი; დრომ უჟამურმან ან ცრემლით შესვარა მისი ადგილი“).

სიყვარულის განდიდება და მისი კრიტიკული ხედვაა შეთავსებული ლექსში „ჩემთ მეგობართ“. ეს ნაწარმოები ანტითეატური დეტალების სიუხვით გამოირჩევა. ისინი განლაგდებიან ძირითადი ანტითეზის გასწვრივ – სიჭაბუკე და სიმწიფის ასაკი. სიჭაბუკე სიყვარულის ხანაა – ძლიერი გრძნობების, ვნებების აყოლის და სილალის დრო, ხოლო შემდეგ დგება ხანა, როცა გარდაუვალია „დადუმება გულის ვნებათა“, „კისრად ტვირთება წუთის-სოფლის მძიმე ზრუნვათა“.

შინაგანი ბუნების და გარეგანი იერის, ნამდვილი არსის და მოჩვენებითობის ხელშესახები კონტრასტით წარმოჩნდება ამ ლექსში ქალის სახე...

კიდევ არაერთი ანტითეზის გამოვლენა შეიძლება ბარათაშვილის სხვა ლექსებშიც, მაგრამ, ვფიქრობთ, მის პოეზიაში ანტითეატური აზროვნების ფუნქცია და მნიშვნელობა უამისოდაც ცხადია.

თუმცა არ შეიძლება არ ვახსენოთ პოემა „ბედი ქართლისა“. ის, რომ იგი მთლიანად ანტითეზებზე, კონტრასტებზე, პოლემიკურ დაპირისპირებაზეა დაფუძნებული, იმდენად აშკარაა, რომ საგანგებო მტკიცებას და ილუსტრირებას არ საჭიროებს. იგივე ითქმის ლექსზე „სუმბული და მწირი“, რომელიც თავისი შინაარსითაც „ბედი ქართლისას“ თანხმიერია.

ლიტერატურა:

- Vanslov, V. V. *Estetik'a Romantizma*, Moskva: 1966 (Ванслов, В. В. *Эстетика романтизма*, Москва: 1966).
- Istoriya Mirovoy Literatury*, t. 6. Moskva: 1989 (История мировой литературы, т. 6, Москва: 1989).
- Literaturnye Manifesty Zapadnoevropeyskikh Romantikov*, Moskva: 1980 (*Литературные манифесты западноевропейских романтиков*, Moskow: 1980).

Tamaz Vasadze
(Georgia)

Antitheses in Baratashvili's Poetry

Summary

Key words: Romanticism, antitheses, contradiction, opposition.

The fundamental basis of Romanticism is contradiction, opposition – it is an opposition between ideal and reality. All other contradictions represented in Romanticism are derived from it. Such contradictions are the opposition between the soul and body, usual and unusual, finite-restricted and infinite-absolute, etc. The substantial peculiarity of Romanticism – dramatic vision of separation ideal and reality, determines that romantic artistic perception of the world and style tends to be antithetic.

Through all Baratashvili's poetry runs a collision between the ideal and the actual, and contradictions originated from it – antitheses, contrasts, oppositions, which are manifested at different levels of artistic imagery, artistic form, in different elements of the artistic structure. The fullness of Baratashvili's poetry is so significant and essential with contrasts that the style of his poetic thinking can be called antithetical, polarized.

The poem “Meditations by the River Mtkvari” can be regarded as the most obvious illustration of antithetical, polarized nature of Baratashvili's poetry. Here it is absolutely transparent and more than once noted by criticism that the idea of the transience of life does not agree with the position expressed in the final part of the poem – a man, despite everything, cannot but take care of the earthly life.

In addition to what has been said in criticism on this subject, one thing is to be mentioned, which in our view has essential meaning: the main antithesis of the work appears as antinomy, – an extreme kind of antithesis, i.e. such contradiction, real or apparent, between two beliefs or conclusions, both of which seem equally reasonable, convincing, intellectually of the same value. The advantage of any of them cannot be understood within this system; this should be found in another dimension. Such “other dimension” in this case is “Merani” in which the care of the earthly life appears as a sacrifice to overcome the world's vanity and establish freedom in this world... Besides the main antithesis, there are other important antitheses in the “Meditations”.

The essential human feature –feelings of discontent, inner unrest despite the fulfillment of all desires is antithetical, contradictory. In a sharply contrasting way is pictured the existence and nature of king-conquerors because they are the most powerful among the people, so they have everything they want and it would seem this should curb their desires but still try to take more and more; their contradiction is between the tense vigor and devaluation of their acquisition. “ Even sovereigns great whose wealth and power is the wonder of the day/Feel greed and envy stir their breasts for realms that others sway. /They

crave and strive for more and more, and their impassioned lust/Is for that earth wherein they're doomed to mingle with its dust.”

The polar contradictory is an aspiration of noble kings to keep their name alive by caring for the welfare of their own land and people, and the outcome of this aspiration is that this name will disappear forever when the world dies.

These antitheses give rise to a larger antithesis – two types of kings, complete antipodes (essentially good and evil) of each other. The only thing they have in common is that both of them will be ultimately absorbed into non-existence.

The basic principle of Baratashvili's artistic thinking – polarization and antithetism is also clearly expressed in the poem “Rad kvedri kacsá” (Why do you reproach man..). It is completely and transparently built on antithesis.

Generally, the abundance of antitheses in Baratashvili's poetry is organically connected with his intellectualism, analytical nature – antitheses for the poet represent the instruments for intellectual poetic contemplation and cognition of the world. This particularly applies to a number of works, including the poem “Rad kvedri kacsá”, which is totally based on the intellectual contemplation, emotionally-figurative judgment, and in which the opposite phenomenon – the flesh and the spiritual beauty, and therefore, the double love is clearly divided from each other and is explained through poetic formulas. “Beauty is the gift of mortals, and like a flower it quickly fades away”... The poet-romanticist highlights the divine nature of the beauty.

If the poem “Rad kvedri kacsá” there are opposed two kinds of beauty and love, in the poem “The Orphaned Soul” two kinds of “orphanage” are opposed to each other. These two kinds of “orphanage” are clearly different from each other, on the one hand, there is usual and familiar, not too difficult to move on phenomenon, and, on the other hand, the hidden, tragic, and extraordinary phenomenon. “Let no one speak of the woes of the orphan/ Let no one complain of his lack of kin./Pitiful only are the orphaned in soul./ It is hard to find the peer he has lost./The heart that loses friends or relatives,/ Will just as quickly find a replacement,/ But the soul, once orphaned ./Accursed, eternally endures disconsolate!”

Antithesis serves to romanticize the figure of a lonely man, isolate him from the mass of people, trivial way of life, the monotone background of standard human lot. The “orphaned soul” is a chosen soul, especially sensual, sensitive nature. This is a clear and specific expression of the romantic cult of spiritual aristocracy.

This cult finds even more impressive expression in the poem “Merani”. There is a well-expressed antithesis of liberation and fate which is personified in polarized symbols – on the one hand, Merani and, on the other hand, the ominous “black raven”. The confrontation between these forces and their expressing is absolute. But the alternative of two kinds of deaths is of even more conceptual importance.

“In foreign lands thou lay me low, not where my fathers sleep; / Nor shed thou tears nor grieve, my love, nor over my body weep; /Ravens grim will dig my grave and whirlwinds wind a shroud /There, on desert plains where winds will howl in wailings loud. / No

lover's tears but dew divine will moist my bed of gloom;/ No dirge but vultures' shrieks will sound above my lowly tomb.”

The death in the homeland, the right to be buried in ancestral crypt, the mourning by relatives is contrasting with the death in a strange, uninhabited and desperate environment, between hostile and aggressive natural disasters. Death in such an environment is romantically maximalized, absolute death; this is a triumph of death. Somewhat delayed, mitigated by customary traditional practices death is replaced by unusually brutal death, which, unlike the usual one, predicts complete disappearance of a man from the world – no one is a witness, sympathizer or appreciator of his heroic death. As a result of death in a foreign land and in solitude, there remains no trace of a man in this world.

However, in the poem there is one more antithesis of crucial importance – the triumph of death, man's total annihilation is confronted and dispelled by joining the lyrical hero with the infinity, the attainment of immortality through sacrifice, which opens up an infinite perspective of future freedom and in the future, establishes freedom not destructed by fate, death. By the obtained communion with such future, the hero of the “Merani” becomes essentially fearless to death, transience: he will be an integral part in the permanent process of human world – in the struggle for freedom and thus, he elevates over the transience, death, which previously seemed to celebrate a triumphant victory.

As is seen, in Baratashvili's poetry the central phenomena of human existence are viewed and displayed in the opposition or antithesis – there are two kinds of beauty, love, “orphanage”, power (kingship), death. By using antithesis Baratashvili separates from each other the usual and unusual, lowered and elevated, universal and mass, and accessible only to spiritual aristocracy. The antitheses single out and set Baratashvili's values in a hierarchical order and all that is not of value to him, things and phenomena perceived by Baratashvili are sorted out with a solid system of values.

In Baratashvili's poetry more interesting examples of antithesis can be found, and substantial part of them is thoroughly regarded in this paper.